

הוראת עברית לבעלי ידע אקראי בעברית

גילה וינר

בני מהגרים ישראלים לחו"ל שעולים שוב

רמון ומורן ברוזה, ילדיו של הזמר הנודע דויד ברוזה (ראו ראיון להלן עם רמון ברוזה), הם דוגמה טובה למגמה שהולכת ומתעצמת בשנים האחרונות: בני ישראלים, שהוריהם היגרו לחו"ל, והם עצמם שבים, מסיבות שונות, לישראל. קצתם הם בני הדור הראשון להגירה, קצתם בני דור שני, ואחרים, בהם רמון ומורן, הם בני דור וחצי להגירה, כפי שהשכילה לכנותם ד"ר לילך לב ארי בהתייחסה למי שעזבו את ישראל בטרם מלאו להם 14 שנים (לפי מהגרים ישראלים לחו"ל - המשכיות יהודית או התבוללות?, 2008).

ראוי לציין שהתחושה שמדובר בתופעה בקנה מידה משמעותי אינה מיוסדת על מחקר כלשהו אלא רק על מודעותנו לזרימה של צעירים כאלה לאולפן. מכל מקום, אולפן גורדון ער לתופעה והוא מנסה להתאים את עצמו ואת שיעוריו לתלמידים המיוחדים האלה. הם לומדים לצד תלמידים שרכשו את העברית באולפן, באורח הדרגתי ומודע, אך במסגרת השיעורים אנו מנסים להיענות לצורכיהם המיוחדים.

השפה העברית שרכשו הצעירים העולים, בניהם של ישראלים לשעבר, מבוססת על 'ידע אקראי' (על פי מינוחה של פרופ' יהודית רוזנהויז, ראו מאמרה בהד האולפן החדש, גיליון 89), משמע ידע שנצבר ללא הכוונה או תשומת לב מיוחדת בתהליך הלמידה. זהו תהליך המתרחש באופן טבעי, בפשטות וללא ביצוע פעולות מודעות. אצל בני מהגרים לחו"ל נרכשה השפה העברית בבית בתהליך לא מכוון, לא בדרך של הוראה מסודרת אלא בלמידה אקראית, אינטואיטיבית, שמאפיין אותה בדרך כלל היעדר כלים מטה-לשוניים.

על רקע זה מגיעים אלינו תלמידים ברמות ידע שונות של עברית. רובם רכשו את השפה באופן לא פורמלי, מפי ההורים. הם באים מצוידים ברמות שונות של מיומנות בעברית: כשירותם בשפה הדבורה עשויה להיות לעתים קרובות גבוהה, אך יכולותיהם בכתיבה ובקריאה על פי רוב פחותות, וחלקם אינם יודעים לקרוא ולכתוב עברית כלל. אחרים פגשו את עברית כתובה רק בהכנות לטקס בר המצווה שלהם (כפי שאכן מספר רמון ברוזה בראיון איתו).

איך מתמודדים עם התופעה

השיעורים באולפן הופכים את תהליך הלמידה מלמידה אקראית ללמידה מכוונת. זמן השיעור מוקדש לתורת הצורות ולתחביר, לפיתוח אוצר מילים, לנטיית שמות עצם ופעלים, להתאמה בין שמות עצם לתארים - ובעצם לכל היבטי הלשון הנלמדים באולפן רגיל.

העבודה בכיתה מנסה 'להרים' את הלשון שתלמידים אלה יודעים ממשלב סטנדרטי (שהם שולטים בו באופן דומה לדוברים ילידים) למשלב גבוה - בעיקר בהבנת הנקרא ובכתיבה, אך גם בדיבור.

גילה וינר היא מורה וסגנית מנהלת באולפן גורדון בת"א. בעלת תואר שני בקומוניקציה ועיתונאות, האוניברסיטה העברית בירושלים.

כשהם מגיעים לאולפן בבקשה ללמוד בו, חוזרת ונשנית מפייהם המשאלה ללמוד להתבטא בכתב (בעיקר בדוא"ל ובמסרונים, שהרי מדובר לרוב באנשים צעירים) וללמוד להבין את החדשות בטלוויזיה ואת הטקסטים בעיתון. זוהי משאלה של צעירים משכילים - חלקם הגדול בעל תארים מאוניברסיטאות בארץ מוצאם, מעורבים מבחינה חברתית (לרבים מתוכם משפחה תומכת בארץ) ושארף נקלטו בשוק העבודה על בסיס העברית המצוינת שבפיהם. לאחר שהוקנו ללומדים החדשים מיומנויות הקריאה והכתיבה (לרוב במסגרת פרטנית) הם משתלבים בכיתות הגבוהות באולפן (רמות ב', ג' ואפילו ד'). העבודה בכיתה מתמקדת, כפי שנאמר לעיל, בידע לשוני ובאוצר מילים שמעבר ללשון היומיום שבפיהם.

דוגמאות לשיעורים

- כמה דוגמאות לשיעורים שהועברו לאחרונה בכיתה ג+ באולפן הערב:
- לקראת פורים הוצג לכיתה סיפור מגילת אסתר, בשפה מוקלת, ללא פעלים (בסגנון קלוז). על התלמידים היה להשלים את הפעלים החסרים, בגוף ובזמן הנכונים. לצד הטקסט הזה צולמו מספר טקסטים מתוך המגילה בשפת המקור, ואלה נלמדו בכיתה. כך תפסנו 'שתי ציפורים': לימוד וחזרה בנושא דקדוקי (פעלים) ורכישת אוצר מילים גבוה (מן התנ"ך).
 - התלמידים קיבלו שני טקסטים שנלקחו מעיתון הארץ והיו צריכים להתמודד איתם תחילה בקריאה דמומה ולבד (לטקסט המצולם צורף 'מילון' של מילים מזדמנות ולא ידועות ללומדים). כל תלמיד קיבל טקסט אחד מתוך שניים שחולקו בכיתה. לאחר התמודדות ראשונית עם הטקסט באה קריאה שנייה בקבוצה. כל משתתפי הקבוצה קראו את אותו טקסט. בשלב זה התבהרו ולבנו הדברים שלא היו ברורים בקריאה ראשונה, תוך כדי שיחה על הטקסט בקבוצה. השלב האחרון היה החשוב מכולם: על כל תלמיד היה לספר את הטקסט שקרא - לעמיתו שלא קרא את הטקסט קודם לכן. ב'עגה המורית' נקראת שיטת לימוד זו 'ג'יקסו'. זוהי אחת הדרכים להתמודד עם הצורך להגביה את המשלב הלשוני הדבור היומיומי של התלמידים.
 - התלמידים התבקשו לכתוב חיבורים על נושא שנדון בשיעור, תוך ניסיון לשלב בו מילים וביטויים חדשים שנלמדו בכיתה. אוצר המילים נרכש בקריאה בטקסט עיתונאי או מתוך ספר לימוד, או בצפייה בחדשות בטלוויזיה בכיתה. המורה אמורה לתקן את החיבור, להדגיש את המשלב הגבוה בשפת הכתיבה, ולהחזיר אותו מוער לתלמיד.
 - התלמידים נחשפו לחדשות מן הטלוויזיה ולסרטים במרשתת. כך, למשל, צפו התלמידים בנאום הבכורה של ח"כ ד"ר רות קלדרון במליאת הכנסת. לאחר קריאה במאמר דעה של עו"ד יזהר הס **מידיעות אחרונות**, שזימן אוצר מילים המקל את הבנת הנאום של קלדרון, נחשפו התלמידים לנאומה המקורי של חברת הכנסת, צפו בו ושוחחו עליו בכיתה. מהדוגמאות שהועלו ניתן ללמוד כי ההתמודדות שמתבקשת מהתלמידים היא לרוב עם טקסטים שהדובר הילידי מתמודד עימם ללא קשיים. המטרה העיקרית, בעיני, מעבר להקניית מבנים לשוניים ואוצר מילים כאלה או אחרים, היא לעורר בהם את התחושה שבפעם הבאה, כשייפגשו עם 'טקסט ישראלי', לא יחששו להתמודד איתו גם מחוץ לכותלי הכיתה.